

मेथी

प्रस्तावना

भाजीपाला पिकांमध्ये मेथी ही महाराष्ट्रातील लोकप्रिय पाले भाजी असून मेथीचा वापर आहारात विविध प्रकारे करण्यात येतो. महाराष्ट्रात बहुतेक सर्व जिल्ह्यात मेथीची लागवड केली जाते. मोठ्या शहरांच्या आसपासच्या भागात मेथीचे लागवडीखालील क्षेत्र वाढत आहे. महाराष्ट्रातील हवामानात मेथीचे पिक खरीप आणि रब्बी या दोन्ही ही हंगामात घेता येते. भाजीचा सतत पुरवठा होण्यासाठी टप्याटप्याने लागवड करून जवळ जवळ वर्षभर मेथीचे पिक घेता येते.

मेथीची हिरवी पाने व कोवळ्या फांद्या भाजीसाठी वापरतात. मेथीच्या बियांचा म्हणजेच मेथ्यांचा मसाल्यामध्ये आणि लोणच्यामध्ये उपयोग करतात. मेथीमध्ये औषधी गुणधर्म आहेत. मेथीची भाजी पाचक असून मेथीच्या भाजीमुळे यकृत आणि प्लीहा यांची कार्यक्षमता वाढवून पचन क्रिया सुधारते. मेथीमध्ये प्रोटीन आणि मॅग्नेशियम, फॉस्फरस, पोटॅशियम लोह इत्यादी खनिजे तसेच अ आणि क जीवनसत्वे भरपूर प्रमाणात असतात.

हवामान आणि जमीन

मेथी हे थंड हवामानात वाढणारे पिक आहे. विशेषतः कसुरी (पुसा सिलेक्शन) मेथीला थंड हवामान मानवते. म्हणून हिवाळ्यात मेथीची लागवड करतात. मेथी हे कमी दिवसात तयार होणारे पिक आहे. विविध प्रकारच्या हवामानात मेथीचे पिक येत असले तरी उष्ण हवामानात पिकाची वाढ कमी होऊन चांगल्या दर्जाची भाजी मिळत नाही. मेथीच्या लागवडीसाठी मध्यम ते कसदार आणि पाण्याचा चांगला निचरा होणारी जमिन असावी.

सुधारीत जाती

कसुरी मेथी (पुसा सिलेक्शन) आणि पुसा अर्ली बंचींग या मेथीच्या सुधारित जाती आहेत. महाराष्ट्रात मेथी नंबर-४७ ही सुधारित जात विकसित करण्यात आली आहे.

लागवडीचा हंगाम

मेथी हे थंड हवामानातील पिक असले तरी महाराष्ट्रातील खरीप आणि रब्बी हंगामात मेथीचे पिक घेतले जाते. मेथीची लागवड खरीप हंगामात जून- जूलै महिन्यात आणि रब्बी हंगामात सप्टेंबर- ऑक्टोबर महिन्यात करता. भाजीचा सतत पुरवठा होण्यासाठी पेरणी टप्या टप्याने करतात.

समशितोष्ण हवामान आणि पाण्याचा नियमित पुरवठा असल्यास मेथीची लागवड वर्षभर करता येते. परंतु थंड हवामानात उत्पादन आणि पिकाचा दर्जा चांगला मिळतो.

लागवड पध्दती

मेथीची लागवड सपाट वाफ्यांमध्ये २०-२५ सेमी अंतरावर ओळीतून पेरून किंवा बि फेकून करतात. आंतर पिक म्हणून मेथीचे पिक घेतांना मुख्य पिकामधील मोकळ्या जागेत मेथीचे बी २०-२५ सेमी अंतरावर ओळीत पेटावे. मेथीच्या लागवडीसाठी ३ x २ मिटर आकाराचे किंवा त्यापेक्षा अधिक लांबीचे सपाट वाफे तयार करून त्यात बी फेकून किंवा ओळीत पेरणी करतात. पेरणीनंतर लगेच हलके पाणी द्यावे. बी ओळीत पेरल्यास

खुरपणी आणि तण काढणे सोपे होते. तसेच काढणी करणे सोपे जाते. नेहमीची मेथील पेरणीनंतर ३-४ दिवसात उगवते. तर कसुरी मेथीची उगवण ६ ते ७ दिवस लागतात. साध्या किंवा नेहमीच्या मेथीच्या एक हेक्टर लागवडीसाठी २५-३० किलो बियाणे लागतील तर कसुरी मेथीचे बि बारीक असल्याने हेक्टरी २० किलो बि लागते. आंतर पिक म्हणून घेतांना बियाण्याचे प्रमाण आवश्यकतेनुसार ठेवावे. बियाणे पेरतांना एक सारखे आणि पातळ पडेल याची दक्षता घ्यावी.

खते आणि पाणी व्यवस्थापन

पानांची चांगली वाढ होण्यासाठी मेथीच्या पिकाला नत्रयुक्त खतांची आवश्यकता असली तरी हे शेंगवर्गीय कुळातील पिक असल्यामुळे सुरुवातीला हेक्टरी २० किलो नत्र आणि त्यानंतर १५ दिवसांनी खुरपणी करून हेक्टरी २० किलो नत्र दिल्यास पिकाची वाढ जोमदार होते. किंवा पेरणीनंतर ३ आठवड्यांनी १० लिटर पाण्यात १५० ग्रॅम युरिया मिसळून फवारणी केल्यास मेथीचे उत्पादन आणि प्रत सुधारते. पिकाचा खोडवा घेतल्यासही वरील प्रमाणे खतांचा वापर करावा. मेथीला नियमित पाणी देणे आवश्यक आहे. कोवळी आणि लुसलुशीत भाजी मिळण्यासाठी ४-६ दिवसांच्या अंतराने पाण्याच्या पाळ्या घ्याव्यात. पाण्याचा नियमित पुरवठा केल्यास अधिक उत्पादन मिळून खोडवेही जास्त घेता येतात.

कीड व रोग

मेथीवर मावा आणि पाने पोखरणारी अळी (लीफ मायनर) या किडीचा प्रादुर्भाव होतो. मावा किड काळसर रंगाची असून पानांच्या खालच्या भागावर आणि शेंड्यावर राहून मोठ्या प्रमाणावर पानांमधील रस शोषून घेते. यामुळे रोपे निस्तेन होऊन मालाची प्रत खराब होते. पाने पोखरणारी किड पानांमधील रस शोषून घेत वेडीवाकडी पुढे जाते. त्यामुळे पानांवर पांढ-या रंगाच्या वेड्यावाकड्या ओळी दिसतात आणि मालाची प्रत खराब होते. या किडीच्या नियंत्रणासाठी पिक लहान असतांनाच १५ मिली एन्डोसल्फान (३५ टक्के) १० लिटर पाण्यात मिसळून दर ८-१० दिवसांच्या अंतराने पिकावर फवारावे. पीक काढणीच्या ८ दिवस आधी औषधे फवारू नयेत.

मेथीच्या पिकावर रोगांचा फारसा प्रादुर्भाव होत नाही. मात्र काही वेळो मर रोगाचा प्रादुर्भाव दिसून येतो. या रोगाच्या नियंत्रणासाठी पिकांची फेरपालट करावी. पाण्याचा चांगला निचरा होणारी जमीन निवडावी. बियांची दाट पेरणी करू नये. पिकाला नियमित पाणी द्यावे आणि शेतात स्वच्छता राखावी.